

კოსტინდუსტრიული
საზოგადოების
ინფორმაციული
მარკეტინგები

კახა კაციტაძე

წინათქმა

წინამდებარე სტატია ევროპულ ძიებათა სერიის პირველ კრებულში - ქართული საზოგადოება და ევროპული ღირებულებები - 2007 წელს გამოქვეყნდა. ეს კრებული მომზადდა კონსულტაციისა და ტრენინგის ცენტრისა (CTC) და ევროპულ ძიებათა ინსტიტუტის (European Studies Institute) თანამშრომლობით.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ინფორმაციული მაჩვენებლები

კახა კაციტაძე

ამ წერილში წამოჭრილი საკითხები და პრობლემები, ალბათ, ჯერ კიდევ კარგა ხანს არ დადგება საქართველოს წინაშე. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც საჭიროდ ჩავთვალეთ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე საუბარი, რადგან არაფერი უფრო საშიში არ არის, ვიდრე ჩამორჩენა თანამედროვე მსოფლიო პროცესებისგან, მით უფრო, აზრისმიერი, გონებისმიერი ჩამორჩენა. ამასთანავე, როგორც დღევანდელი პოლიტიკური პროცესები ამტკიცებენ, საზოგადოებრივი მოვლენების წინასწარი განჭვრეტის გარეშე შეუძლებელია სწორი პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღება და შესაბამისი მოქმედება.

დღევანდელი სოციოლოგების კლასიფიკაციით კაცობრიობის ისტორია, ტექნოლოგიებისა და ცხოვრებაზე მათი გავლენის თვალსაზრისით, სამ აგრარულ, ინდუსტრიულ და პოსტინდუსტრიულ ტალღად შეიძლება დაიყოს. პირველი ტალღა უკავშირება იმ აგრარულ ძვრას, რომელმაც, დაახლოებით ათი ათასი წლის წინათ, ძირეულად შეცვალა კაცობრიობის ცხოვრების წესი და “ნეოლითურ რევოლუციად” მოინათლა. ამ პერიოდში განხორციელდა მოხეტიალედან მკვიდრ ცხოვრებაზე გადასვლა. მოხეტიალე ტომები შეცვალეს თემებმა, რომლებიც დედამიწის გარკვეულ მონაკვეთებზე დამკვიდრდნენ. განხორციელდა მსოფლმხედველობრივ-კულტურული განვითარება, ჩამოყალიბდა აზროვნების მითოსური წესი, ხოლო მოგვიანებით შეიქმნა დამწერლობა, რამაც შესაძლებელი გახადა ინფორმაციის დაფიქსირება და დროსა და სივრცეში მისი გადაცემა.

აგრარული საზოგადოების თავისებურებები

პირველი საზოგადოებები, ამ სიტყვის ზუსტი გაგებით, ძველ აღმოსავლეთში ჩაისახა. ძველი აღმოსავლეთის საზოგადოება აგრარული იყო, ანუ მისი არსებობა სოფლის მეურნეობას ემყარებოდა. სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო საფუძველს კი დიდი მდინარეები ქმნიდნენ. მაგრამ მდინარეები მხოლოდ კეთილისმყოფელნი როდი იყვნენ ადამიანისათვის. წყალდიდობისას შეიძლებოდა, რომ ადამიანთა მიერ ათწლეულების განმავლობაში გაწეული შრომის შედეგები იავარქმნილიყო. ამიტომ ადამიანის სამსახურში საბოლოოდ ჩასაყენებლად მდინარეთა „მოთვინიერება“ იყო საჭირო, რაც ირიგაციული ნაგებობების, ანუ არხებისა და დამბების აშენებით მიიღწეოდა. მათი როლი ძველ აღმოსავლეთში იმდენად დიდია, რომ ზოგიერთი მკვლევარი ამ არეალში სახელმწიფოს წარმოშობას, უპირველეს ყოვლისა, საირიგაციო ნაგებობების შენებისათვის აუცილებელი ადამიანური თუ მატერიალური რესურსების თავმოყრის საჭიროებით ხსნის. ეს

თვალსაზრისი, რასაკვირველია, გადაჭარბებულია, მაგრამ ქვეშეშედეგების მარცვალსაც შეიცავს. უეჭველია, რომ ამ ნაგებობათა გარეშე ძველი აღმოსავლეთი ვერ იქნებოდა ის, რაც იყო.

ძველ აღმოსავლეთში კულტურის აგრარულმა ხასიათმა განაპირობა სოფლის მეურნეობის დომინირება მეურნეობის სხვა სფეროებზე. მაგრამ როგორი იყო ეს სოფლის მეურნეობა? იგი ექსტენსიურ ხასიათს ატარებდა. ექსტენსიური ხასიათის სოფლის მეურნეობა ინტენსიურს უპირისპირდება. მათ შორის განსხვავების გასატარებლად ასეთი მაგალითი შეიძლება მოვიყვანოთ: ვთქვათ, ოჯახს თავის გამოსაკვებად სჭირდება ერთი ჰექტარი მიწა, რომელსაც იგი გულმოდგინედ ამუშავებს. მაგრამ ოჯახი გაიზარდა და ამ ერთი ჰექტრიდან მოწეული მოსავალი უკვე აღარ ყოფნის. მოსავლიანობის გაზრდის ორი გზა არსებობს: შეიძლება მოსავალი დავეთვოთ არა ერთ ჰექტარზე, არამედ - ორზე და ამით მივალწიოთ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გაორმაგებას. მაგრამ არსებობს მეორე გზაც: აგრონომიული ცოდნის გამოყენებით გამოვიყვანოთ საჭირო პროდუქციის ახალი ჯიშები, რომელიც ორჯერ მეტ მოსავალს მოგვცემს, ვიდრე ის, რომელსაც აქამდე ვიყენებდით. პირველ გზას ექსტენსიურს უწოდებენ, მეორეს - ინტენსიურს. პირველ შემთხვევაში ზრდა რაოდენობრივი მაჩვენებლების (ჩვენს შემთხვევაში დამუშავებული მიწის ფართობის) ხარჯზე მიიღწევა, ხოლო მეორე შემთხვევაში - თვისებრივი მაჩვენებლების (ჩვენი მაგალითის მიხედვით - მოსავლიანობის) ზრდის ხარჯზე. ბუნებრივია, რომ ძველ აღმოსავლეთში, აგრონომიული ცოდნის არასაკმარისი განვითარების პირობებში, პროდუქციის ზრდა ექსტენსიური მეთოდებით მიიღწეოდა.

არ უნდა ვიფიქროთ, თითქოს ირიგაციის გამოყენებაზე დამყარებული მიწათმოქმედება თავიდანვე მოიცავდა ძველი აღმოსავლეთის დიდი სახელმწიფოების მთელ ტერიტორიებს. თავდაპირველად ირიგაციის ლოკალურ ქსელებს ქმნიდნენ, მაგრამ მეურნეობის ექსტენსიური ხასიათიდან გამომდინარე, სულ ახალ და ახალ მიწებს ითვისებდნენ, რასაც, საბოლოოდ, ადგილობრივი სისტემების გაზრდა-გაფართოება და ერთიანი ქსელის შექმნა მოსდევდა. ყოველივე ეს, თავის მხრივ, სათანადოდ აისახებოდა პოლიტიკურ სისტემაზეც.

როგორც უკვე აღინიშნა, ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნების მეურნეობა უპირატესად აგრარული იყო და ნატურალურ ხასიათს ატარებდა, ანუ ემყარებოდა საქონლის უშუალო გაცვლას საქონელზე ფულადი მიმოქცევის განვითარებული სისტემის გარეშე. მეურნეობის სასოფლოსამეურნეო ხასიათი, რასაკვირველია, არ გამოირიცხავდა ხელოსნობისა და ვაჭრობის განვითარების გარკვეულ დონეს. თუმცა ვაჭრობის და ხელოსნობის პროდუქციის მოხმარების და, შესაბამისად, გასაღების ძირითადი არეალი იყო ქალაქების მიმდებარე სასოფლო დასახლებები, რომელთა მოსახლეობა სოფლის მეურნეობის პროდუქციას ცვლიდა მისთვის აუცილებელ ხელოსნობის პროდუქციაზე. განუვითარებელი იყო და მასობრივ ხასიათს არ ატარებდა საერთაშორისო ვაჭრობა. იგი, ძირითადად, ფუფუნების ნივთების ექსპორტით შემოიფარგლებოდა. თუმცა ძველი აღმოსავლეთის ვაჭრებს საკმაოდ დიდი თვალსაწიერი გააჩნდათ და თავიანთი სამშობლოდან საკმაოდ

მოშორებულ ადგილებში მიმოდინდნენ (სხვათაშორის, ქართული სიტყვა „ვაჭარი“ პართიულიდან არის დასესხებული, ე. ი. საქართველოში ვაჭრობა ჯერ კიდევ პართიის ეპოქაში არსებობდა).

რამდენადაც ძველი აღმოსავლური ცივილიზაციები აგრარულ ხასიათს ატარებდნენ, თანაც განუვითარებელი ფულადი სისტემის პირობებში, ცხადია, რომ მათში ეკონომიკის ბაზისი, სიმდიდრის და კეთილდღეობის წყარო მიწის მფლობელობა იყო. ამავე დროს მიწა გამოდიოდა მალიმიტირებელი, ანუ ისეთი ფაქტორის როლში, რომელიც ხელს უშლიდა საზოგადოების განვითარებას. ექსტენსიური მეურნეობის პირობებში მიწის ახალი მასივების მიერთებაც კი თავის თავად არ იძლეოდა იმის გარანტიას, რომ ამ მიერთებულ მიწას ეფექტიანად აითვისებდნენ. მიწა კი ძველ აღმოსავლეთში ყოველთვის არასაკმარისი იყო.

ინდუსტრიული საზოგადოება

დაახლოებით XV-XVI საუკუნიდან დედამიწის ერთ მონაკვეთზე, დასავლეთ ევროპაში, იწყება გადასვლა ინდუსტრიულ საზოგადოებაზე. ვითარდება მანუფაქტურული წარმოება, აქცენტი სოფლის მეურნეობიდან მრეწველობაზე გადადის. ცოტა მოგვიანებით კი - მანქანური მრეწველობა იმარჯვებს. ინდუსტრიის განვითარებამ მოითხოვა შრომის ორგანიზაციის უფრო მაღალი დონე, ვიდრე ამას აგრარულ საზოგადოებასა და მის თანმხლებ ხელოსნობაში ვხვდებით. ინდუსტრიულ საზოგადოებაში ადგილი აქვს წარმოების საშუალებების იმგვარ განვითარებას, როდესაც გაცილებით ნაკლები დანახარჯებით ხდება დიდი ეფექტის მქონე შედეგების მიღწევა. ეს, თავის მხრივ, საჭიროებს რესურსების უფრო რაციონალურ განლაგებას, საშუალებების არჩევის და აზროვნების თავისუფლების ბევრად მაღალ დონეს.

ინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლა ემთხვევა ახალი დროის მეცნიერების და მასთან მჭიდროდ დაკავშირებულ მექანიკურ პრინციპებზე დამყარებული ტექნოლოგიების წარმოშობას; ინდუსტრიული საზოგადოება, განსხვავებით ტრადიციული აგრარული საგან, შეუდარებლად მეტ სარგებელს ნახულობს დაგროვილ ცოდნა თავან. ფრენსის ბეკონის გამონათქვამი: „ცოდნა ძალაა“ სამყაროულ მოვლენათა პასიურად მჭვრეტელი ბრძენის ანტიკურშუასაუკუნეობრივი იდეალის უარყოფაა. მეცნიერების და ტექნოლოგიების მიღწევათა მხარდაჭერა უკვე XVII საუკუნიდან ოფიციალურ პოლიტიკად იქცა, რასაც მათი ინსტიტუციონალიზაცია მოჰყვა.

ამგვარმა ცვლილებებმა მოითხოვა უარის თქმა კადრების შერჩევის იმ პრინციპზე, რომელიც გვარიშვილობასა და ნათესაობას ემყარებოდა. ინდუსტრიული განვითარების ლოგიკა მოითხოვს, მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი კარიერის არაპროფესიული ელემენტები. ეკონომიკური, ტექნიკური, კულტურული და პოლიტიკური მართვის პროცესებისათვის ოპტიმალურად მიიჩნევა არა გარეგანი ჩარევა, არამედ პროცესების მართვა მათი შინაგანი კანონზომიერებების შეცნობის საფუძველზე.

ინდუსტრიულ საზოგადოებას, აგრარულთან შედარებით, გამოარჩევს თვითორგანიზაციის გაცილებით მაღალი დონე, რაც გულისხმობს მისი რესურსების უფრო რაციონალურად და კონცენტრირებულად მობილიზებასა და გამოყენებას. ინდუსტრიული საზოგადოების არსებობის საწყის ეტაპზე დაგროვებასა და ინვესტირებას გაცილებით უფრო დიდი მნიშვნელობა ენიჭება, ვიდრე პროდუქციის მოხმარებას (გავიხსენოთ გობსეკი, ადრეული ინდუსტრიული ერის ამსახველი ლიტერატურის კლასიკური პერსონაჟი). საზოგადოების ორგანიზაციის უფრო მაღალმა დონემ მოითხოვა მეტნაკლებად განვითარებული ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება და რესურსების დაგროვება.

რასაკვირველია, ინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლა სრულიადაც არ ნიშნავდა აგრარულ სექტორზე უარის თქმას. ეს უკანასკნელი არათუ შენარჩუნებულია, არამედ მანქანური ტექნიკის დანერგვის წყალობით ძალზე ინტენსიურად ვითარდება. იგივე ითქმის სავაჭრო სექტორზეც. ჯერ დიდი იალქნიანი გემების, ხოლო შემდეგ ორთქლის ხომალდის და რკინიგზების გაჩენა მნიშვნელოვნად ამცირებს სავაჭრო ტვირთის გადაზიდვის დროს და საგრძნობლად ზრდის გადასაზიდ მასას. ხელოსნობის სფერო კი თანდათანობით მომსახურების სფეროდ გადაიქცევა. ინდუსტრიულ საზოგადოებაში მოსახლეობის სოციალური წილი თანაბრდება, ხოლო შემდეგ - განუხრელად იზრდება ქალაქის სასარგებლოდ.

საქართველო და ჰოლანდია, ანუ რატომ ვერ მივადწინეთ ქართველებმა განვითარების ინდუსტრიულ დონეს

აქ იბადება ყველა ქართველისათვის უაღრესად აქტუალური, დამაინტრიგებელი და პასუხგაუცემელი კითხვა: რატომ ვერ მოახერხა საქართველომ განვითარების ინდუსტრიულ დონეზე გადასვლა, რაც არა მხოლოდ ჩვენი განვითარების, არამედ უსაფრთხოების გარანტიც უნდა ყოფილიყო? ჩვენი დეგრადაციის მიზეზად, როგორც წესი, საგარეო ფაქტორებს მიიჩნევენ: თემურლენგის შემოსევებს, უზუნჰასანის ლაშქრობებს, ბიზანტიის დაცემას. აგრეთვე იმას, რომ მტერი რიცხოობრივად თუ ტექნიკური აღჭურვილობით გვჭარბობდა. კარგი, რიცხოობრიობის გათვალისწინება კიდევ შეიძლება, მაგრამ განა ამითვე აიხსნება ჩვენი ჩამორჩენა ტექნიკურ აღჭურვილობასა და ტექტიკაში (სხვათაშორის, უნდა აღინიშნოს, რომ ინდუსტრიული ერის გარიჟრაჟზე მსოფლიოში საუკეთესო არმიები დიდ ერებს, ინგლისელებს, ფრანგებს ან ესპანელებს კი არ ჰყავდათ, არამედ ჰოლანდიელებსა და შვედებს)? რიცხოვანებაზე მითითება საქმეს არ შველის. რამდენჯერ აღემატებოდნენ ესპანელები ჰოლანდიელებს ნიდერლანდის რევოლუციის ხანაში? და ვინ გაიმარჯვა? არც გეოგრაფიული თვალსაზრისით იყვნენ ნიდერლანდები უკეთეს მდგომარეობაში - ბოლოსდაბოლოს მთებიც კი არ ჰქონდათ, რომ მათთვის შეეფარებინათ თავი! ზოგჯერ ქართველების მარცხს ჩვენი და მომთაბარული ცხოვრების წესების განსხვავებით ხსნიან, თითქოს ჩვენ უფრო კულტურულები ვიყავით და ამიტომ ვმარცხდებოდითო. მაგრამ განა ესპანელთა და ჰოლანდიელთა ცხოვრების ფორმა ნაკლებად განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან? იქნებ ესპანელებს სისასტიკე აკლდათ?

მაშ, რა ვუყოთ მათ მოქმედებას ამერიკაში? არა, საქმე რაღაც სხვაშია. სადღაც სხვაგანაა ძალის თავი დამარხული.

საინტერესოა, რა მოხდებოდა, უფრო ხელსაყრელ გეოპოლიტიკურ გარემოში რომ გვეცხოვრა და ევროპასთან კავშირისათვის მხოლოდ კონსტანტინოპოლზე არ ვყოფილიყავით დამოკიდებული ან თუნდაც თემურლენგსა და ოსმალებს ჩვენზე ხელი არ მოწდომოდათ. ეტყობა არც არაფერი, ალბათ ისევე განვიცდიდით დეგრადაციას, როგორც აგრარულმა ესპანეთმა და პორტუგალიამ განიცადეს ინდუსტრიული ინგლისის და ჰოლანდიის აღზევების ფონზე.

სწორედ ჰოლანდიის ისტორიის ერთი ეტაპის შესწავლა ქმნის სათანადო საფუძველს ჩვენი ისტორიის ზოგიერთი სტერეოტიპის გადასინჯვისათვის. მაგრამ საკითხავია: მაინც როგორ მოახერხეს ჰოლანდიელებმა თავიანთი რესურსების იმგვარი მობილიზება, რომ სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლაში გაიმარჯვეს და რატომ დავმარცხდით ჩვენ? ან იქნებ ქართველები, როგორც ერთი, მართლა არ ვვარგევართ? - სისულელეა! ერთადერთი, რაც საკუთარ თავს შეიძლება ვუსაყვედუროთ, ის არის, რომ ვერ შევქმენით იმგვარი სოციოკულტურული სისტემა, რომელიც დაგვიცავდა, ჩვენსავე უსაფრთხოებას უზრუნველყოფდა. მაგრამ რატომ ვერ შევქმენით?

ერთი რამ ახლავა ცხადი. ჰოლანდიელებს პოლიტიკურ ორგანიზაციაში ჰქონდათ რაღაც ისეთი, რაც ჩვენ არ გვქონდა და ამ რაღაცამ ლამის ყველაფერი განსაზღვრა. მათი საზოგადოება სამოქალაქო ხასიათისა იყო. „სამოქალაქო“, უზოგადესი აზრით, გულისხმობს ისეთ სოციუმს, რომლის ცხოვრებაშიც გადამწყვეტ როლს ქალაქი და, შესაბამისად, ინდუსტრია თამაშობს. ამისგან განსხვავებით, შუა საუკუნეების სოციუმი უპირატესად აგრარული იყო, სადაც

გადამწყვეტი მნიშვნელობა სასოფლო თემს ენიჭებოდა. მაგრამ „სამოქალაქო“ მხოლოდ ამას როდი ნიშნავს. ეს უკანასკნელი გულისხმობს მმართველობის გარკვეულ წესს, რომელიც ხელმძღვანელ პირთა არჩევითობას და ანგარიშგაღებულებას ითვალისწინებს. ამას გარდა „სამოქალაქო“ ზემოთ ნახმარი მნიშვნელობით ისიცაა, რაც სამხედროს ან, უფრო ზუსტად - სამხედროფეოდალურს უპირისპირდება.

მაგრამ რატომ გაჩნდა ამგვარი სამოქალაქო, ანუ ბურჟუაზიული („ბურჟუაზიული“ ხომ ქართულად სწორედ სამოქალაქოს ნიშნავს და მეტს არაფერს) სისტემა ჰოლანდიაში და არა ჩვენთან? ეროვნული ხასიათების განსხვავებაზე მითითება გულუბრყვილობაა. XIV საუკუნის ჰოლანდიელის ეთნოფსიქოლოგია დიდად არ განსხვავდება იმავე ეპოქის ქართველისაგან (ვისაც არ სჭერა, წაიკითხოს დიდი ჰოლანდიელი კულტუროლოგის ჰოიზინგას ნაშრომი „შუა საუკუნეების შემოდგომა“). მაშასადამე, მიზეზი სოციოკულტურულ სისტემაში უნდა ვეძიოთ, რაც სამყაროსადმი გარკვეულ მიმართებას გულისხმობს. იმ სოციოკულტურული სისტემის არსი, რომელიც ჰოლანდიაში შეიქმნა, ერთი სიტყვით შეიძლება გამოიხატოს: *შ რ ო შ ა*.

შრომა და წარმოება არ გულისხმობს მხოლოდ საქონლის მასობრივ წარმოებას სათანადო ფინანსური საშუალებების (კაპიტალის) მოზიდვის გზით და მისი შემდგომი რეალიზაციის მიზნით. შრომის არსი უფრო ძირეულია და გულისხმობს საკუთარი თავისადმი ახალი მოთხოვნების წარდგენას და ორგანიზაციის ახალ კულტურას. საბოლოო ჯამში ეს იგივეა, რაც საკუთარი თავის ხელახლა ჩამოყალიბება. უფრო ზუსტად თუ ვიტყვით, შრომა ამგვარი თვითჩამოყალიბების უწყვეტი პროცესია. შემთხვევითი არ არის, რომ გერმანული ფილოსოფია, სახელდობრ ჰეგელი, ორ ტერმინს - Arbeit (შრომა) და Bildung (ჩამოყალიბება, სახის მიცემა, განათლება) - ორგანულ მთლიანობაში იაზრებს. რასაც სხვას ხედავენ შრომაში (ბურჟუა ექსპლუატატორებს და რაღაც ასეთებს), მაცთურიდან, უკაცრავად, მარქსიდან მოდის.

თებისი, რომ ჰოლანდიელები საკუთარ თავზე, ისევე როგორც გარე სამყაროზე მიმართული შრომის წყალობით ჩამოყალიბდნენ იმ ერად, რომელმაც თავისი გაიტანა, სულაც არ ნიშნავს, თითქოს ჩვენი წინაპრები ბარმაცები იყვნენ. უბრალოდ სხვადასხვა ეპოქაში შრომას (ისევე როგორც ბრძოლას ან გართობას) სრულიად სხვადასხვა ფუნქციონალური დატვირთვა ჰქონდა. შუა საუკუნეების სოციოკულტურულ სისტემაში ის ნიშნავდა თავისი თავისათვის ან სხვისთვის გარჯას, რომლის ძირითადი ფუნქცია კვლავწარმოებით ამოიწურებოდა. მაშინ, როდესაც ახალ დროში იგი გულისხმობს საკუთარ თავზე შრომასაც, აგრეთვე, საკუთარ თავსა და გარე სამყაროს შორის ურთიერთობის განუწყვეტლად, კვლავ და კვლავ ჩამოყალიბებას. სწორედ ამიტომ შეიძლებოდა, რომ ჩვენი წინაპრები სულაც არ ყოფილიყვნენ ბარმაცნი (ბოლოსდაბოლოს ვაზის ხუთასი თუ სამასი ჯიში ხომ მაინც გამოიყვანეს), მაგრამ ჩვენს სოციოკულტურულ სისტემაში შრომას არ ჰქონდა ისეთი ფუნქცია, როგორც დასავლეთში.

მაგრამ როგორ მოახერხეს ჰოლანდიელებმა შრომის იმგვარი ორგანიზაცია, რომ გაცდენოდნენ უბრალო კვლავწარმოების ფარგლებს? ჯერ ერთი იმით, რომ შექმნეს თვითმმართველობა; ეროვნულ ცხოვრებაში გადაამწყვეტი როლის თამაში იწყეს ქალაქებმა (მათი ფუნქციონირების წესი ძირეულად განსხვავდებოდა შუა საუკუნეების ქალაქებისაგან). ჰოლანდიელებმა განავითარეს საფინანსო ურთიერთობანი, კრედიტი, რენტა, გარდაქმნეს ვაჭრობის სისტემა; ძირეულად შეიცვალა ვაჭრის სოციალური სტატუსი, რასაც ვაჭრობის საპატიო ხელობად გადაქცევა მოჰყვა. განვითარდა მრეწველობის ახალი დარგები, მაგალითად, სამთომომპოვებელი, მეტალურგიული. ძირეულად შეიცვალა სოფლის მეურნეობაც. თავისუფალი გლეხის მიერ წარმოებული პროდუქტი გამიზნული აღარ იყო მხოლოდ საკუთარი (და მით უფრო სიუზერენის) უშუალო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად. მიწათმოქმედებამ სავაჭრო ხასიათი მიიღო და ექსპორტზე იყო ორიენტირებული. ამას შედეგად ის მოჰყვა, რომ გლეხთა ნაცვლად ფერმერთა კლასი ჩამოყალიბდა. შეიქმნა წარმოების ახალი ორგანიზაციული ფორმა: მანუფაქტურა, რამაც შეუდარებლად გაზარდა შრომის ნაყოფიერება. ამ პერიოდში ჩამოყალიბდა შრომის ის კულტურა, რომელსაც ჩვენ, ქართველები, „გერმანულს“ ვუწოდებთ. თუმცა ეთნიკური მომენტი აქ არაფერ შუაშია, XIII

საუკუნის გერმანელები არაფრით იყვნენ უფრო მეტად მშრომელები ვიდრე, მაგალითისათვის, მათი ეპოქის იტალიელები (დმერთმანი, პირუკუ იყო). აქ არსებითია არა ეთნოსი, არამედ ახალი სოციოკულტურული სისტემა.

ახალ სისტემაში ძირეულად იცვლება ურთიერთობები ადამიანებს შორის. ვერტიკალურ ურთიერთობებს ჰორიზონტალური ცვლის. ამასთან, ახალი სისტემა ისეა ორგანიზებული, რომ აყალიბებს ცენტრალისტური პარტიკულარული ტენდენციების გონივრულ ბალანსს. ასე რომ, პარტიკულარიზმი და ცალკეულ პირთა თვითნებობა ჩვენი ისტორიის მთავარ უბედურებად რომ მიგვაჩნია, გენეტიკურად კი არ ძვეს ქართველთა ფსიქოლოგიაში, არამედ სოციოკულტურული სისტემის ხასიათითაა განპირობებული. გააქრეთ ეს სისტემა და მედიდურობა-თვითნებობას საქართველოში თანამშრომლობა შეცვლის. მაგრამ ჩვენთან ხომ ფარნავაზიდან სააკაშვილამდე მუდამ ერთი სისტემა იყო, არის და იქნება - ვერტიკალურად ორგანიზებული - „ფეოდალური“.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების არსი

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მსოფლიოს რიგ ქვეყნებში ხდება გადასვლა მეორე ტალღის ცხოვრების წესიდან მესამე ტალღაზე. ყალიბდება პოსტინდუსტრიული საზოგადოება. ეს უკანასკნელი, ძირითადად, ინფორმაციულ და ტელეკომუნიკაციურ საშუალებებს ემყარება. ამასთან, პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე ლაპარაკისას უნდა გვახსოვდეს, რომ მისი დახასიათებისათვის იმდენად ტექნოლოგიების მაღალი დონის აღნიშვნა კი არ არის არსებითი, რამდენადაც ის ზეგავლენა, რომელსაც ეს ტექნოლოგიები ახდენენ საზოგადოების ცხოვრებაზე.

XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, სოციალურ და მართვის სისტემებთან დაკავშირებულ მეცნიერებათა განვითარებამ შესაძლებელი გახადა ორგანიზებულ სიმრავლეთა მართვის თეორიის შექმნა, იმ პროცესთა ანალიზი, რომლებიც დაკავშირებულია ცვლადთა დიდი რაოდენობის მქონე სიმრავლეთან. პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ეფექტური მართვისათვის აუცილებელია ფლობა ისეთი სისტემებისა, რომელთა ფუნქციონირება მილიონობით ადამიანის მოქმედებათა კოორდინაციას მოითხოვს. შემთხვევითი არ არის, რომ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლა ემთხვევა ისეთი მეცნიერებების შექმნასა და სწრაფ განვითარებას, როგორებიცაა კიბერნეტიკა, ინფორმატიკა, გადაწყვეტილებების მიღების თეორია და სხვა მისთანანი. ეს მეცნიერებები იკვლევენ სხვადასხვა სახის ორგანიზებულ სიმრავლეთა, ანალიზებენ მათში მიმდინარე პროცესებს და ცდილობენ უზრუნველყონ სხვადასხვა ალტერნატივებს შორის ოპტიმალურის შერჩევა. ისინი ახერხებენ რაციონალური მომენტების გამოყოფას თვით უკიდურესი განუსაზღვრელობის პირობებშიც კი.

ორგანიზებულ სიმრავლეთა მართვის ახალი მეთოდები საშუალებას იძლევა განხორციელდეს ის, რასაც ცნობილი ფუტუროლოგი და სოციოლოგი დენიელ ბელი ინტელექტუალურ ტექნოლოგიებს უწოდებს. ეს ტექნოლოგიები

საშუალებას იძლევა, ინტუიციური მსჯელობები ალგორითმებით ჩავანაცვლოთ. ეს უკანასკნელნი შეიძლება მატერიალიზებულ იქნენ გამომთვლელ მანქანებში, კომპიუტერულ პროგრამებში ანდა ინსტრუქციათა იმგვარ პაკეტებში, რომელნიც მათემატიკურ, სტატისტიკურ ან სხვა სახის ფორმულებს ემყარება.

ყოველივე აქედან გამომდინარე, პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებას ახასიათებს საზოგადოების პროგრამირების იმგვარი ხარისხი, რომელსაც ძალუძს ინდუსტრიულზე შეუდარებლად უფრო მაღალ დონეზე მოახდინოს რესურსების მობილიზება. პოსტინდუსტრიულ ერაში საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში ინერგება მართვის დიდი ცენტრალიზებული სისტემები. ასეთი სისტემები მოიცავენ ინფორმაციას მოხმარების, ჯანდაცვის, მეცნიერების, განათლების და ა.შ. შესახებ.

დ. ბელი მიიჩნევს, რომ პოსტინდუსტრიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელია სამი არსებითი ნიშანი: ა) ინდუსტრიული საზოგადოებიდან სერვისულ საზოგადოებაზე გადასვლა. ეს ნიშნავს იმას, რომ მრეწველობაზე დიდი როლი მომსახურებას ენიჭება. ისევე, როგორც საერთო ეროვნული პროდუქტის წილში, ინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლისასთანდათან იზრდებოდა მრეწველობის წილი და მცირდებოდა სოფლის მეურნეობისა. პოსტინდუსტრიულ დონეზე გადასვლისას თანდათანობით მცირდება საწარმოო პროდუქციის წილი და იზრდება მოხმარების და საინფორმაციო უზრუნველყოფის წილი; ბ) თეორიული ცოდნის კოდიფიცირების გადამწყვეტი მნიშვნელობა ტექნოლოგიური ინოვაციებისათვის. ეს გულისხმობს, რომ ტექნიკური პროგრესი შესაძლებელია მხოლოდ თეორიული ცოდნის უმაღლესი განვითარების პირობებში; გ) ინტელექტუალური ტექნოლოგიების ქცევა სისტემური ანალიზის და გადაწყვეტილებების მიღების ძირითად ელემენტად. აქ, ცხადია, ლაპარაკია არა მხოლოდ საქართული საზოგადოება და თანამედროვე გამოწვევები საბუნებისმეტყველო, არამედ პოლიტოლოგიურ, სოციოლოგიურ და სხვა შესაბამის ტექნოლოგიებზე.

გარკვეული აზრით ყოველი საზოგადოება ემყარებოდა თეორიულ ცოდნას. მაგრამ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ამგვარი ცოდნა ახალ განზომილებას იძენს. ხდება ტექნიკისა და მეცნიერების ძირეული შერწყმა და მათ საფუძველზე ტექნოლოგიის ფენომენის წარმოშობა. ეს არ ნიშნავს ტექნიკური განვითარების უბრალოდ ახალი დონის მიღწევას, არამედ ინფორმაციული მომსახურების თვისებრივად ახალი ფორმის გამოქმენას. კომპიუტერიზებული ინფორმაციული კარტოთეკების შექმნამ შესაძლებელი გახადა ახალი ტიპის მომსახურებანი, სპეციალიზებული ინფორმაციული სიების გაყიდვა საბაზრო მოხმარებისათვის. ამის ერთერთი ყველასათვის ნაცნობი მაგალითია თვითმფრინავის ბილეთების კომპიუტერიზებული განაწილება, რომლის გარეშეც თანამედროვე ავიაინდუსტრია ფაქტობრივად გაჩერდებოდა. ამ სისტემამ ავიაკომპანიებს საშუალება მისცა, შემოსავალი მიეღოთ არა სამუშაო ძალის შემცირების, არამედ შრომის უფრო ეფექტური ორგანიზების და რესურსების უკეთესად მობილიზების ხარჯზე.

მაგრამ პოსტინდუსტრიული საზოგადოება არ ამოიწურება მხოლოდ ეფექტური კარტოთეკების შექმნითა და ექსპლუატაციით. გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ღირებულების წყაროდ გვევლინება არა იმდენად ფიზიკური შრომა (როგორც ამას ინდუსტრიულ საზოგადოებაში ჰქონდა ადგილი), არამედ ინფორმაცია. დ. ბელის აზრით: „...როგორც შრომა და კაპიტალი“ იყო ინდუსტრიული საზოგადოების ძირითადი ცვლადები, ისე ცოდნა და ინფორმაცია იქცევიან პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ძირითად ცვლადებად. აქედან გამომდინარე, პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში არსებითად იცვლება დამატებული ღირებულების ფუნქცია.

„დამატებულ ღირებულებას“, ჩვეულებრივ, მოიხმარენ ხოლმე რომელიმე პროდუქტის მიმართ, რომლის საბოლოო ფასი აღემატება იმ მასალის საწყის ფასს, რომლისგანაც ნივთია დამზადებული. ასეთი ღირებულება შეიძლება შეიქმნას არა მხოლოდ ფიზიკური შრომის, არამედ ინფორმაციის მეშვეობითაც. უდაბნომ, თუ მას მივუყენებთ სათანადო ინფორმაციას მშრალი ნიადაგის პირობებში მეურნეობის წარმოების შესახებ, შეიძლება დიდი მოსავალი მოგვცეს; მუშის კვალიფიკაციის ამაღლება შეიძლება ბევრად მომგებიანი იყოს, ვიდრე მისი სამუშაო დროის გახანგრძლივება; თუ თავისუფალ კაპიტალს დროზე მივუყენებთ საჭირო ინფორმაციას, ის ხელსაყრელ ინვესტიციად იქცევა და ა.შ.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ქვაკუთხედს წარმოადგენს ინფორმაციაზე ორიენტირებული ეკონომიკა, რომელიც ინფორმაციაზე საკუთრებას ემყარება. ინფორმაციულ საკუთრებას და მის ექსპლუატაციას მიწაზე, ნედლეულზე და წარმოების საშუალებებზე საკუთრებასთან შედარებით რიგი სპეციფიკური ნიშნები ახასიათებს. ამ სპეციფიკას ინფორმაციული საკუთრების ინტენსიური ხასიათი განსაზღვრავს. თუ მე მაქვს ექსტენსიური საკუთრება, ვთქვათ ჰექტარი მიწა, და მის ნახევარს გავყიდი, საკუთრებაში მხოლოდ ნახევარი ჰექტარი დამრჩება. ხოლო თუ მაქვს გარკვეული ინფორმაცია და მის ნახევარს გავყიდი, საკუთრებაში ისევ მთელი ინფორმაცია მრჩება. აქედან გამომდინარე, ზოგიერთი მკვლევარი ასკვნის, რომ ინდუსტრიული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი კონკურენცია პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში თანამშრომლობით იცვლება ან, ყოველ შემთხვევაში, თვისებრივად ახალ სახეს იღებს. როგორც ინდუსტრიულ საზოგადოებას მრეწველობის განახლებისთვის გამუდმებით სჭირდებოდა წარმოების საშუალებების წარმოება, ასევე პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებას გამუდმებით სჭირდება ახალი ინფორმაციების შეგროვება და ინფორმაციული საშუალებების მიყენება არსებულ ინფორმაციაზე ამ უკანასკნელის უფრო ეფექტურად გამოყენების მიზნით. ეს კი, თავის მხრივ, მოითხოვს ინფორმაციის დაგროვების, შენახვის და გადამუშავების სულ ახალი და ახალი სისტემების შექმნას.

ამერიკელი სოციოლოგი მ. პორატი პოსტინდუსტრიულ ეკონომიკაში ინფორმაციულ სექტორს ორ ქვესექტორად ჰყოფს: 1. „პირველადი ინფორმაციული სექტორი“, რომელიც მოიცავს იმ ფორმებს, რომლებიც ბაზრისათვის აწარმოებს ინფორმაციულ საქონელს და მომსახურებას; 2.

“მეორადი ინფორმაციული სექტორი”, რომელიც მოიცავს მომსახურებას სამთავრობო სისტემების და იმ კერძო ფირმების, რომელნიც ინფორმატიკულ ტექნიკას და ინფორმაციას შინაგანი სამთავრობო, კერძო კორპორაციული მოხმარებისათვის აწარმოებენ. უკვე 1967 წლისათვის ინფორმაციულ მომსახურებათა წილი მომსახურების საერთო ოდენობის 46%-ს აღწევდა, აქედან 25% პირველ სექტორზე მოდიოდა, ხოლო 21% - მეორეზე.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში განსაკუთრებით დიდია როლი ინფორმაციული სექტორის იმ თანამშრომლებისა, რომლებიც კოორდინაციას უწევენ ინფორმაციის სხვა სექტორის თანამშრომელთა საქმიანობას, მაგალითად, მენეჯერების, ორგანიზების საკითხთა სპეციალისტების და ა.შ. ისინი პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ყველაზე მაღალშემოსავლიან პირთა რიცხვში შედიან და ქმნიან სიმდიდრეს ინფორმაციის მიყენებით არსებულ ორგანიზაციულ თუ საწარმოო სისტემებზე. მენეჯერს უნდა შეეძლოს არა მხოლოდ დარგებზე მომუშავე მუშაკების ჩართვა ერთ სისტემაში, არამედ სხვა სპეციალისტებისაც: ფინანსური ოპერაციების, პროფკავშირებთან და საზოგადოებრიობასთან ურთიერთობის, დაგეგმვის და პროგნოზირების, დიზაინის, ენერჯის დაზოგვის და ა.შ. მეტაინფორმაციული სექტორის თანამშრომლების განსაკუთრებული როლი პოსტინდუსტრიული საზოგადოების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ეკონომიკა თანდათანობით იღებს სერვისულ ხასიათს. დღესდღეობით ეროვნული შემოსავლის წარმოებისას და სამუშაო ადგილების უზრუნველყოფისას განუხრელად იზრდება მომსახურების სექტორის წილი. მრეწველობა ეროვნულ შემოსავალში წილითა და დასაქმებულთა რაოდენობით პირველ ადგილს თანდათანობით სერვისს უთმობს. ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, სამიოდე ათწლეულის შემდეგ მრეწველობის სფეროში მუშახელის სულ 10-15% იქნება დასაქმებული. იმის დარად, როგორც აშშ-ის აგრარულ სექტორში ერთი ფერმერი რამდენიმე ათეული ადამიანის გამოსაკვებად საკმარის პროდუქციას აწარმოებს, სამრეწველო საწარმოს ერთი მუშის მიერ წარმოებული საქონელი ათობით ადამიანს დააკმაყოფილებს.

ჯერ კიდევ ინდუსტრიული ერის გარიჟრაჟზე დიდმა ფრანგმა ფილოსოფოსმა რენე დეკარტმა წამოაყენა იდეა იმგვარი მეცნიერებისა, რომლის თეორიული მიღწევები უშუალოდ შეიძლება მიმართულიყო პრაქტიკული შედეგების მიღებაზე. ამის მიუხედავად, მთელი ინდუსტრიული მეცნიერება უმთავრესად გამოცდილებიდან ამოდიოდა და თეორიული განზოგადებებისაკენ ისწრაფოდა. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში სვლა პირუკუ ხდება: ფუნდამენტური მეცნიერებებიდან პრაქტიკისაკენ. მაგალითად, თუ XIX საუკუნეში თერმოდინამიკას საფუძვლად ორთქლის მანქანაზე დაყენებული ცდები დაედო, XX საუკუნეში ტრანზისტორის გამოგონება შედეგი იყო მყარი სხეულების ფიზიკის განვითარებისა, მეცნიერებისა, რომელიც ტრანზისტორის გამოგონებამდე ათწლეულებით ადრე შეიქმნა.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების შემდეგი მახასიათებელია მასში მიმდინარე ცვლილებების პერმანენტული ფორსირება. ახალი

ტექნოლოგიების გამოგონებასა და დანერგვას თან სდევს კიდევ უფრო ახალ გამოგონებათა დაჩქარება. ამის შედეგად, თუ ინდუსტრიულ საზოგადოებაში ტექნოლოგიურ პროგრესს ბაზარი „მიათრევდა“, პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში პირიქით - ტექნოლოგიები „უბიძგებენ“ ბაზარს. ცნობილ ფრანგ ფილოსოფოსს კლოდ ლევისტროსს ეკუთვნის საზოგადოებების კლასიფიკაცია „ცივად“ და „ცხელად“. „ცივი“ ისეთი საზოგადოებაა, რომელიც არ ესწრაფვის არავითარ ინოვაციას, არავითარ ცვლილებას. მაგალითად, ავსტრალიელი აბორიგენები უარს ამბობდნენ ბუმერანგის აეროდინამიკული ფორმის გაუმჯობესებაზე. ამის მიზეზი ის იყო, რომ ბუმერანგი წინაპრებმა ასეთად შეგვიქმნეს და მისი ფორმის შეცვლის ვერავითარ აუცილებლობას ვერ ვხედავთ. ამის საპირისპიროდ, ინდუსტრიული საზოგადოება უკვე „ცხელი“ საზოგადოებაა, ხოლო პოსტინდუსტრიულს, ამ გაგებით, ალბათ „მდულარე“ უნდა ვუწოდოთ.

პოსტინდუსტრიული ეკონომიკის ზოგადი დახასიათება

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების შემდეგ სპეციფიკას შეადგენს ის, რომ მასში ეკონომიკის მალიმიტირებელ როლს ინფორმაცია ასრულებს. მალიმიტირებლად ითვლება ფაქტორი, რომელიც ზღუდავს მეურნეობის უმთავრესი დარგების განვითარების პერსპექტივებს. მაგალითად, აგრარულ საზოგადოებაში ძირითადი დარგი სოფლის მეურნეობა იყო, ხოლო მალიმიტირებლის როლში, ჩვეულებრივ, ნაყოფიერი მიწების ნაკლებობა გამოდიოდა. ინდუსტრიული საზოგადოება ორიენტირებული იყო საქონლის დამზადებაზე, ხოლო ძირითად მალიმიტირებელ ფაქტორად ხშირად კაპიტალის უქონლობა გვევლინებოდა. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში მეურნეობრიობის საფუძვლად იქცევა წარმოება იმგვარი ინფორმაციისა, რომელიც მნიშვნელოვნად ზრდის ყველა სხვა დარგის (სოფლის მეურნეობა, მრეწველობა, ენერგეტიკა და ა.შ.) ეფექტურობას. ამიტომ ასეთი ინფორმაციის უქონლობა მნიშვნელოვნად აფერხებს მეურნეობის ძირითადი დარგების განვითარებას.

ბევრი დღევანდელი განვითარებული სახელმწიფოსათვის მალიმიტირებელი ფაქტორის როლში გამოდის ენერჯია. ამიტომ ენერგორესურსების (უპირველეს ყოვლისა, ნავთობის) ფლობა უმნიშვნელოვანეს პოლიტიკურ ფაქტორად იქცევა. მაგრამ ინფორმაციის მალიმიტირებელი ხასიათი მაინც მთელი თავით აღემატება ენერჯიის წყაროებისას. ბოლოსდაბოლოს, სათანადო ინფორმაციის არსებობის პირობებში შესაძლებელია ტრადიციული რესურსების ახალი ფორმებით ათვისება, მათი შემცველობის სინთეზირება ან სულაც ენერჯიის ახალი წყაროების გამოძებნა. ამიტომ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში მიწა, შრომა და კაპიტალი აღარ არის მალიმიტირებელი ფაქტორები, ენერგორესურსები - შეფარდებით მალიმიტირებელი ფაქტორია, ხოლო ცოდნა - უმთავრესი მალიმიტირებელი ფაქტორი. ამიტომ ეკონომიკური და პოლიტიკური გავლენა თანდათანობით ინფორმაციის მწარმოებელთა ხელში გადადის.

ინფორმაცია ღირებულებას ქმნის, უპირველეს ყოვლისა მაშინ, როდესაც მას უშუალოდ ყიდიან. ინფორმაციის გაყიდვა ხშირად პატენტის გაყიდვის სახეს იღებს. ზოგჯერ პატენტის ქონა უფრო მომგებიანია, ვიდრე მთელი ქარხნისა.¹

მრეწველობის ის დარგები, რომელთა ინფორმაციული ბაზა თანამედროვე ცოდნის უმაღლეს დონეზე დგას, მთელი თავით უსწრებს სხვა დარგებს. მათ შეუძლიათ წარმოება ისეთი საქონლისა, რომელიც თვითონვე უქმნის ბაზარს საკუთარ თავს (მაგალითად, პარფიუმერულ ან ელექტრონულ მრეწველობაში) ან იმდენად ზრდიან შრომის ნაყოფიერებას, რომ უკან იტოვებენ კონკურენტებს.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაზე გადასვლას უმნიშვნელოვანესი ძვრები მოსდევს საბანკოსაკრედიტო და, საერთოდ, ფინანსურ სფეროში. პოსტინდუსტრიული საზოგადოება კრედიტს ემყარება. საქმიანი გარიგებები ხდება არა ერთი ხელიდან მეორეში ნაღდი ფულის ან ოქროს გადაცემით, არამედ ერთი ანგარიშიდან მეორეზე საფინანსო ინფორმაციის გადაცემით. უმრავლეს პოსტინდუსტრიულ სახელმწიფოებში საგადასახდლო ოპერაციები საკრედიტო ბარათებით ან საბანკო ორდერებით ხორციელდება. თვით სახელმწიფო თავის საბიუჯეტო ოპერაციებს, როგორც წესი, ახორციელებს ისეთი საკრედიტო საშუალებებით, რომლებიც თავისი ფასით აღემატება სახელმწიფოს ოქროს მარაგს. საკრედიტო ბარათების გამოყენება არნახულ მასშტაბს აღწევს. აშშში მიღწეული ტექნოლოგიები საშუალებას იძლევა, საბანკო ოპერაციები განხორციელდეს ორმხრივი სატელევიზიო კავშირის გამოყენებით.

ყოველივე ზემოთქმული საშუალებას იძლევა, პოსტინდუსტრიული საზოგადოების მეურნეობრიობის წესი დახასიათდეს, როგორც მოქნილი წარმოება. ინდუსტრიული საზოგადოების განვითარების უკანასკნელ ეტაპზე, ე.წ. მასობრივი მოხმარების საზოგადოებაში, ახალ პროდუქციაზე მოთხოვნილების ზრდასთან ერთად, კონკურენციის საფუძვლად იქცევა არა შეფარდებითი მწარმოებლურობა, არამედ შეფარდებითი ფასი. ინდუსტრიულ საზოგადოებაში წარმატება არა იმდენად ნოვატორს შეიძლება ხვდეს წილად, რამდენადაც მას, ვინც უფრო იაფფასიან პროდუქციას გამოუშვებს. ასეთი მეურნეობრიობა მოითხოვს მსხვილი მასშტაბის, პროდუქციის მასობრივად მწარმოებელ ფაბრიკა-ქარხნებს, რასაც, თავის მხრივ, მოსდევს როგორც ტექნოლოგიის, ისე პროდუქციის სტანდარტიზაცია. წარმოების ტექნოლოგიის საკმარისად სტანდარტიზაციის შემდეგ მასობრივი წარმოება უფრო იაფფასიანი მუშახელის და ნედლეულის მქონე ქვეყანაში გადააქვთ. ინფორმაციული ინტენსიური ტექნოლოგიები “არბილებს” მასობრივი წარმოების ტექნოლოგიურად მკაცრ ჩარჩოებს. თუ ფასის მინიმალიზებაზე მიმართული სტანდარტული მიდგომა მოითხოვს მაღალსპეციალიზებული მანქანების განვითარებას, მანქანებისა, რომელთაც უზარმაზარი რაოდენობით შეუძლია აწარმოოს ერთი და მხოლოდ ერთი პროდუქტი, მანქანათა შემდეგი თაობა მოახერხებს კონკურენტუნარიანობის მიღწევას შინაგანი მოქნილობის ხარჯზე. ასეთი ქარხანა შეიძლება შედგებოდეს შედარებით უნივერსალური დანიშნულების მქონე ჩარხებისაგან, რომელთაც რობოტები ემსახურება და

კომპიუტერები აკონტროლებს. ასეთი წარმოების საშუალებებს ავტომატიზებული პროცესის ფარგლებში შეუძლია ფართო სპექტრის დეტალების დამზადება.

მასობრივი წარმოების ტექნოლოგიიდან მოქნილი წარმოების ტექნოლოგიაზე გადასვლას მოსდევს მასობრივი მოხმარების საზოგადოებიდან თვისებრივი ცხოვრების საზოგადოებაზე გადასვლა. სოციოლოგი ე. ეთციონი აღწერს საზოგადოებას, რომელიც მისი წევრების მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებს არა იმდენად მოხმარების პროდუქტების რაოდენობრივი მატებით, რამდენადაც ადამიანის საკუთარ თავთან, სხვა ადამიანებთან და ბუნებასთან ჰარმონიული თანაცხოვრების მიღწევით. თვისებრივი საზოგადოება უზრუნველყოფს თვისებრივ ცვლილებებს ერთ სულზე შემოსავალში, რაც იმით გამოიხატება, რომ შემოსავლის ზრდა აღწევს ისეთ ზღვარს, როდესაც არსებობს საშუალება თვისებრივი პარამეტრების მქონე პროდუქციის შექმნისა. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სოციოლოგებსა და ფუტუროლოგებს არა აქვთ ერთნაირი აზრი თვისებრივი ცხოვრებისა და მასობრივი მოხმარების საზოგადოებათა შორის მსგავსებაგანსხვავებაზე. ამასთან, ყველა თანხმდება იმაზე, რომ პოსტინდუსტრიული საზოგადოების შემდგომ განვითარებასთან ერთად განუხრელად გაიზრდება სერვისში (ამ სიტყვის უფართოესი გაგებით) დასაქმებულ ადამიანთა წილი. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ პოსტინდუსტრიული საზოგადოების სერვისის პრინციპულად განსხვავებულია ინდუსტრიულ საზოგადოებაში არსებული სერვისისაგან. ამ უკანასკნელის სერვისის ძირითად ნაწილს შეადგენენ სხვადასხვა სახის მოსამსახურეები, აგრეთვე, წვრილი ვაჭრების და ხელოსნების ზოგიერთი ჯგუფი. ყველა ესენი თავიანთი საქმიანობისათვის არ საჭიროებდნენ განსაკუთრებულ კვალიფიკაციას, თუ, რასაკვირველია, განსაკუთრებულ კვალიფიკაციად არ მივიჩნევთ იმას, რომ მენადეს უნდა ჰქონოდა ფეხსაცმლის შესაკერად საჭირო ჩვევები, ხოლო მესაათეს - საათის შესაკეთებლად საჭირო. მაშინ, როდესაც პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში სერვისის სფეროში დაკავებული მუშაკისათვის აუცილებელია კვალიფიკაცია, ხოლო ზოგჯერ - მეტაკვალიფიკაციაც კი.

ინფრასტრუქტურა და ურბანისტიკა

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ადეკვატურ ცვლილებებს განიცდის ინფრასტრუქტურაც. ეს ტერმინი გულისხმობს სხვადასხვა არხების სისტემას, რომელიც საზოგადოების წევრებს საშუალებას აძლევს, გაცვალონ მატერიალური და სულიერი ფასეულობები. ამ არხების ორგანიზება, ფინანსირება, ექსპლუატაცია და მართვა, ჩვეულებრივ, მთავრობის კომპეტენციაში შედის. ინფრასტრუქტურის პირველ ისტორიულ სისტემას ტრანსპორტი წარმოადგენდა. გზები და გადაადგილების საშუალებები ერთიანობაში კრავდა საზოგადოების ლოკალურ მონაკვეთებს და ახორციელებდა ადამიანების და საქონლის გადანაცვლებას. მეორე ინფრასტრუქტურული სისტემა ენერგეტიკის სფეროს მოიცავდა: წყალს, ორთქლს, ნახშირს, ნავთობს. მესამე ინფრასტრუქტურას შეადგენს

კომუნიკაციის საშუალებები: ფოსტა, გაზეთი, ტელეფონი, ტელეგრაფი, რადიო, ტელევიზია, კომპიუტერიზებული სისტემები და ა.შ.

უახლოეს ათწლეულში სწორედ მესამე ინფრასტრუქტურაშია მოსალოდნელი უმნიშვნელოვანესი ცვლილებები. ეს ცვლილებები ალბათ განხორციელდება ტელეფონის, კომპიუტერის, ფაქსის, საკაბელო ტელევიზიის და ვიდეოდისკური ტექნოლოგიის შემდგომი შერწყმის პარალელურად.

ინფრასტრუქტურულმა ცვლილებებმა სათანადო ზეგავლენა უნდა მოახდინონ მოსახლეობის განლაგებაზე. ეს გავლენა, პირველ რიგში, ალბათ ქალაქთგანლაგებას შეეხება. აგრარულ საზოგადოებაში ქალაქები ყალიბდებოდა ხელსაყრელ ადგილებზე, სახმელეთო სავაჭრო გზების გაყოლებით, მდინარეთა შესართავებთან, საზღვაო სანაპიროებზე. ინდუსტრიულ ეპოქებში ქალაქები იქმნებოდა რესურსების ბაზების სიახლოვეს (ვთქვათ, რურის ქალაქების ზონა გერმანიაში). ინდუსტრიული განვითარების მაღალ დონეზე გადასვლის პარალელურად დედაქალაქები, როგორც წესი, იქცევიან ფინანსურ ცენტრებად და მართვის კომპლექსების ადგილსამყოფელად.

რესურსულ ბაზას, ეკონომიკურგეოგრაფიული თვალსაზრისით, ქალაქების განლაგებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა ბოლო 70-80 წლის განმავლობაში. თუმცა ამ მონაკვეთის დასასრულს თანდათანობით იწყება ვითარების შეცვლა. მაგალითად, ომის შემდეგ აშშ-ის ეკონომიკურგეოგრაფიული რუკა ძირითადად შიდაპოლიტიკური ფაქტორების გავლენით იცვლებოდა და არა რესურსულით. ამას განაპირობებდა ის, რომ ახალი საავიაციო, სარაკეტო და კოსმოსური კომპლექსები ძირითადად სამთავრობო კონტრაქტების საფუძველზე იგებოდნენ და გადაწყვეტილებას - სად განელაგებინათ ისინი: ტექსასში, კალიფორნიაში თუ აშშ-ის ჩრდილოაღმოსავლეთში - პოლიტიკური მოსაზრებების გათვალისწინებით იღებდნენ. ავიასატრანსპორტო გადაზიდვების განვითარებასთან ერთად, შეიქმნა გიგანტური საკვანძო "ავიაქალაქები": ჰიუსტონი, დენვერი, ატლანტა და დალასი, რომლებიც სწრაფად გადაიქცნენ რეგიონალურ ცენტრებად და თავის გარშემო შემოიკრიბეს სამრეწველო და კომერციული საქმიანობა. ტელეკომუნიკაციების ახალი საშუალებების განვითარებასთან ერთად, მოსალოდნელია რესურსულ ბაზებთან ქალაქის სიახლოვის მნიშვნელობის შემცირება (მაგრამ არა გაქრობა). კორპორაციებს შტაბბინები ხშირად გადააქვთ გარეუბნებში. კვლევითი ლაბორატორიების, ახალი უნივერსიტეტების და დიდი სამეცნიერო ცენტრების განლაგება უკვე ნაკლებად არის დამოკიდებული რესურსების ბაზებთან სიახლოვეზე. ისინი უფრო განათლების ან დიდი პოლიტიკის ცენტრების და იმ ქალაქების სიახლოვეს კონცენტრირდებიან, სადაც გაბატონებულია ცხოვრების უფრო თავისუფალი წესი.

ფუტუროლოგები სხვადასხვა შეხედულებისანი არიან ქალაქების განვითარებაზე პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში. ბ. ფ. სკინერი მიიჩნევს, რომ განვითარებული კომუნიკაციების ეპოქაში დღევანდელი მოუქნელი და

ძნელად სამართი ქალაქები ადგილს დაუთმობენ პატარ-პატარა ქალაქთა ქსელებს. ვარაუდობენ, რომ შეიქმნება ე.წ. ხაზოვანი ქალაქები, რომელთაც არ ექნებათ ტრადიციული ცენტრალური მოედნები და სავაჭრო ცენტრები. ფ. ჯორჯი უფრო შორსაც მიდის და ვარაუდობს ხაზოვან ქალაქთა გლობალური ქსელის შექმნას ერთი მხრივ ევროპიდან ციმბირისაკენ, ხოლო მეორე მხრივ, ევროპიდან მცირე აზიის გავლით (ე. ი. საქართველოს უშუალო სიახლოვეს) ინდოეთისა და შორეული აღმოსავლეთისაკენ.

იგივე ფ. ჯორჯი არ გამორიცხავს, აგრეთვე, დაბრუნებას ცხოვრების მცირე „გვაროვნული“ ფორმებისაკენ: „აუცილებელია მოთხოვნილება „მთელი სამყაროსადმი“ შერწყმულ იქნეს ოჯახური ტიპის კამერულ თანამეგობრობასთან. რამდენად შენარჩუნდება დიდი საქმიანი კორპორაციები, ცალკე საკითხია. ბუნებრივია, ასევე დარჩება მათი ზომის პრობლემა. დიდი ეკონომიკური ერთეულები უნდა ფუნქციონირებდეს მცირეების გვერდიგვერდ. პირველნი იმუშავებენ მარკეტინგის მოთხოვნილებებზე, ხოლო მეორენი დააკმაყოფილებენ შრომის სასიცოცხლო მოთხოვნილებას“, - წერს იგი.

რასაკვირველია, ფუტუროლოგები შორეული მომავლის პერსპექტივის პროგნოზირებას ცდილობენ, მაგრამ მათ მიერ გამოყოფილ ტენდენციებს ასევე სჭირდება ყურადღების მიქცევა. ბუნებრივია, რომ ტექნოლოგიური განვითარება სოფელსაც შეეხება. მომავლის სოფელი ეკოლოგიურად უფრო დაბალანსებული იქნება, სახლების გასათბობად მოიხმარება ენერჯის არატრადიციული საშუალებანი. გაიზრდება სახლის ფარგლებში მომუშავეთა რიცხვი, ამასთან, სოფლები ბევრად უფრო თვითუზრუნველყოფილი იქნება, ვიდრე ოდესმე.

დაგეგმვა პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში მნიშვნელოვანწილად იცვლება დაგეგმვის როლი და ფუნქციები. იმის მიუხედავად, რომ წამყვან სექტორად კერძო რჩება, არსებობს ეროვნული დაგეგმვის სხვადასხვა ფორმები.

ეროვნული დაგეგმვის ერთერთ ნაირსახეობად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ინფორმაციის სფეროში მაკოორდინებელი მოქმედებების განხორციელება. თითქმის ყველა დიდი კორპორაცია ამუშავებს ხუთწლიან, ზოგჯერ ათწლიან გეგმებსაც კი, ისეთი მიმართულებებით, როგორებიცაა პროდუქცია, კაპიტალდაბანდებები, სამუშაო ძალის საჭირო ოდენობა, ახალი ნაგებობების აუცილებლობა და ა.შ. სახელმწიფო საინფორმაციო კომპიუტერიზებული სისტემების შექმნის შემთხვევაში შესაძლებელი გახდება ყველა ამ სახის ინფორმაციის თავმოყრა და მის საფუძველზე სახელმწიფო და კორპორაციული პოლიტიკის კორექტირება.

ეროვნული დაგეგმვის სხვაგვარი სახეობა გამოიყენეს ფრანგმა სოციალისტებმა ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ. ამ მოდელს ინდუქტიურ დაგეგმვას უწოდებენ. ინდუქტიური დაგეგმვისას რამდენიმე ათასი

დარგობრივი კომიტეტი დაგეგმვის კომისარიატის მეშვეობით ახდენს თავისი ეკონომიკური მოღვაწეობის გეგმების კოორდინირებას. კოორდინირება ხორციელდება იმგვარი სამთავრობო გადაწყვეტილებების მიღების საფუძველზე, რომელნიც მიმართულია ამა თუ იმ დარგის სტიმულირებაზე საკრედიტო პოლიტიკის მეშვეობით.

დაგეგმვის შემდეგ ნაირსახეობას წარმოადგენს ეროვნული მიზნების განსაზღვრა. მაგალითად, საბინაო მშენებლობის ან ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების მიზნით დგება სტრატეგიული გეგმები, შემდეგ კი თვალყურს უწესებენ შემუშავებულ მიზანთა განხორციელების ტემპებს. საჭიროების შემთხვევაში ხდება ამ ტემპების დაჩქარება გადასახადების შემცირებით, კრედიტების გაფართოებით ან სხვა საშუალებებით.

განსაკუთრებულ სიტუაციებში ხორციელდება ე.წ. დირექტიული დაგეგმვა. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს პრიორიტეტული მიზნების განსაზღვრას. მთავრობა პრიორიტეტების საფუძველზე ანაწილებს მასალებსა და სამუშაო ძალას შესაბამის საწარმოებს შორის. ამ დროს არა იმდენად მთლიანად ეკონომიკის დაგეგმვა ხორციელდება, რამდენადაც გადამწყვეტი სექტორების მკაცრი კონტროლი.

რასაკვირველია, შესაძლებელია დასახელებული ვარიანტების სხვადასხვაგვარი კომბინაციები. ეროვნული ფორმის არჩევა პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიმღებ პირთა კომპეტენციაში შედის. ამასთან, როგორც დ. ბელი წერს: „შემუშავების პროცესში მყოფ კომპიუტერებსა და საკომუნიკაციო სისტემებს ხელეწიფებათ განახორციელონ ასეთი დაგეგმვა, მაგრამ ერთობ რთულ საკითხად რჩება ამგვარი დაგეგმვის შესაბამისობა ინდივიდუალურ თავისუფლებებთან“.

ცოდნა და განათლება პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში

პოსტინდუსტრიული საზოგადოება მოითხოვს განათლების სისტემის განსაკუთრებულ ორგანიზაციას. სწავლების, როგორც კვალიფიკაციის მიცემის ცნება იცვლება განათლების, როგორც მეტაკვალიფიკაციის ჩამოყალიბების ცნებით. კვალიფიკაცია გულისხმობს სწავლების შედეგად ჩამოყალიბებული ჩვევების უბრალო გამოყენებას, ხოლო მეტაკვალიფიკაცია - იმგვარ ცოდნას, რომელიც ახალი ინფორმაციის მოძებნის, სელექციის და ათვისების შესაძლებლობას იძლევა.

მეტაკვალიფიკაცია არ ამოიწურება მხოლოდ იმ ჭკუფით, რომელსაც, ტრადიციულად, ინტელიგენციას უწოდებენ. მაგალითად, სოფლის მეურნეობის მუშაკს უნდა ჰქონდეს არა მხოლოდ სოფლის მეურნეობისათვის საჭირო ტრადიციული ჩვევები, ე. ი. კვალიფიკაცია, არამედ მეტაკვალიფიკაციაც. ფერმერს ინფორმაცია უნდა ჰქონდეს არა მხოლოდ სასუქებზე და ჰიბრიდულ თესვებზე, ვეტერინარულ საშუალებებსა და პესტიციდებზე, კომბაინსა და ტრაქტორზე, არამედ უნდა შეეძლოს აღრიცხვა და კონტროლი, თვალყურის დევნება ახალი ტექნოლოგიებისა და ბიოტექნოლოგიებისათვის, ამ სფეროში

მისთვის საინტერესო ინფორმაციის სელექცია, კომპიუტერის მოხმარება. ფერმერმა თავისი მეტაკვალიფიკაციით უნდა იცოდეს, ვის და როდის მიმართოს: იურისტს, ვეტერინარს, მომარაგების აგენტს და ა.შ. ერთი სიტყვით, სოფლის მეურნეობაც ემყარება საჭირო ინფორმაციის მიღების, შეგროვებისა და დამუშავების უნარს.

ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში დიდ მნიშვნელობას იძენს მეცნიერების ის არატრადიციული დარგები, რომლებიც, უპირატესად, მეტაკვალიფიკაციისათვის არის გამიზნული. ლაპარაკია ისეთ მეცნიერებებზე, როგორებიცაა: მართვის სისტემების ორგანიზაცია, მართვის სოციალური ფსიქოლოგია, გადაწყვეტილებების მიღებისა და თამაშის თეორიები და სხვ.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სამეცნიეროკვლევით და საცდელკონსტრუქციულ სამუშაოებს (სკსკს). ცნობილი ექსპერტის ტ. სტოუნერის აზრით, „ინდუსტრიული საზოგადოების პოსტინდუსტრიულზე მწყობრი გადასვლის საუკეთესო სტრატეგია განათლებისა და სამეცნიერო-კვლევითი, საცდელ-კონსტრუქციული გამოკვლევების ფართომასშტაბიანი დანერგვაა... სკსკს სისტემა მიმართული უნდა იყოს იმ სიმდიდრის შექმნაზე, რომელიც ემსახურება ეკონომიკის საზოგადოებრივი სექტორის განვითარებას“.

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში მომხდარმა ცვლილებებმა თავისი დალი დაასვეს ინდივიდის სპეციფიკის გაგებას. გარდა ახალი ტიპის განათლებისა და მეტაკვალიფიკაციისა პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში პიროვნებას მოეთხოვება ხატებით, სიმბოლოებითა და აბსტრაქციებით ოპერირების უნარი, ლოგიკური აზროვნება და იდეების ნათლად გამოხატვა. ინდუსტრიული საზოგადოება აწინაურებდა ისეთ ადამიანებს, რომლებსაც ახასიათებდათ სიზუსტე, პედანტურობა, ერთიანი ცენტრალური ხელისუფლებისადმი დაქვემდებარების უნარი, იმის კარგად ცოდნა, თუ როგორ ფუნქციონირებს ბიუროკრატიული აპარატი, მექანიკურ და ერთგვაროვან სამუშაოებთან შეგუების უნარი და ა.შ. მესამე ტალღის, ე. ი. პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებას აქვს ინდივიდუალური თვისებების დაფასების ისეთი კრიტერიუმები, რომლებიც ყოველთვის არ ემთხვევა ინდუსტრიული საზოგადოების კრიტერიუმებს. უკვე ითქვა, რომ მესამე ტალღის საზოგადოება ადამიანში აფასებს შემეცნებით უნარებსა და განათლებას. ამას გარდა, პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში ფასდებიან ადამიანები, რომელთაც ახასიათებთ:

- ცვლილებებთან სწრაფად შეგუების უნარი;
- მოქნილობა - მათ ერთსა და იმავე დროს შეუძლიათ რამდენიმე ბოსთან მუშაობა და თუ საჭიროა, თავადაც გასწავენ ხელმძღვანელობას;
- ცნობისმოყვარეობა - მათ აინტერესებთ, რა ხდება და სურთ, გავლენა მოახდინონ მიმდინარე პროცესებზე;

- უნარი, შეინარჩუნონ თავდაჭერა გაურკვეველობის პირობებში;
- ერთი სპეციალობისათვის სამუდამოდ გამომუშავებული ჩვევა, ამავე დროს, რამდენიმე სფეროში მუშაობის გამოცდილება და ერთი სფეროდან მეორეში იდეების გადატანის უნარიც შესწევთ;
- შეუძლიათ, შეასრულონ შემრიგებლისა და შუამავლის როლი და აქვთ კრიტიკულ სიტუაციაში მოქმედების ჩვევა. შეუძლიათ, მოუსმინონ ორივე მხარეს და განსხვავებული პოზიციები მისაღები ფორმით ჩამოაყალიბონ;
- უნარი, დაიწყონ ახალი საქმე; იყვნენ აღმსრულებლები;
- ისინი „რეალისტურად“ მეოცნებენი არიან, აქვთ განვითარებული წარმოსახვა და, რაც მთავარია, მომავალზე უფრო არიან ორიენტირებულნი, ვიდრე წარსულზე.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოება ასევე დააფასებს უცხო ენების ცოდნას, განსხვავებულ კულტურათა გაგებისა და მათთან შეგუების უნარს. თანაც ყოველივე ამას ექნება არა მხოლოდ თეორიული მნიშვნელობა, არამედ უფრო პრაქტიკული. მაგალითად, იაპონელებთან საქმის წარმატებით დაჭერისათვის აუცილებელია მათი კულტურის რიგ თავისებურებებში კარგად გარკვევა.

ძნელი არ არის იმის დანახვა, რომ ზემოთ ჩამოთვლილ თვისებათა უმრავლესობა ჩადებულია ქართველთა ეროვნულ ხასიათში. არ არის გამორიცხული, რომ ჩვენი ეროვნული ხასიათის ზოგიერთი ჩვევა, რომელიც ხელს გვიშლიდა ინდუსტრიული განვითარების ეტაპზე, სასარგებლოც კი აღმოჩნდეს პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში. საყურადღებოა, რომ ჩვენი მსგავსი ხასიათის და მენტალიტეტის მქონე იტალიელებმა ძალიან დიდ წარმატებას მიაღწიეს პოსტინდუსტრიულ ეტაპზე. ამიტომ საჭიროა იმგვარი სტაბილური პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სტრუქტურების შექმნა, რომლებიც ჩვენი ხასიათის ამ თვისებების პოზიტიურად წარმართვის საშუალებას მოგვცემს.

განვითარებულ პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებაში სახელმწიფო ძლიერებას მეტად აღარ განსაზღვრავს მხოლოდ სამხედრო ძალა ანდა ენერგორესურსების ფლობა. უმთავრეს ეროვნულ სიმდიდრედ იქცევა ზემოთ ჩამოთვლილი უნარებით დაჯილდოებულ ადამიანთა რაოდენობა. იაპონიის ან შვეიცარიის სიმდიდრის მთავარი წყარო ბუნებრივ რესურსებს კი არ ემყარება, არამედ მათ მოქალაქეთა დაოსტატებას, განათლებასა და სამუშაო დისციპლინას. ყოველივე ზემოთქმული აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოება და გლობალიზაცია

პოსტინდუსტრიულ საზოგადოებას ტრანსნაციონალური, უფრო ზუსტად, პლანეტარული ხასიათი აქვს. ამასთან, საქმე ტრანსნაციონალურ

კორპორაციათა ექსპანსიურ ბუნებაში კი არ არის, არამედ თავად პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ფუნქციონირების წესში. თუ XIX საუკუნის ინგლისში ორთქლმავლების წარმოება მთლიანად ერთ ქალაქში - ლიდსში - იყო კონცენტრირებული (ლიდსში წარმოებულ ორთქლმავლებს ევროპის ყველა ტრასაზე შეხვდებოდით), „ჯენერალ მოტორსის“ უახლესი მოდელი რვა ქვეყანაში იწყობა კიდევ უფრო მეტ ქვეყანაში დამზადებული ნაწილებისაგან. გლობალური ინფორმაციული სისტემების შექმნის გარდა ეკონომიკის პლანეტარიზაციას ხელს უწყობს ტრანსპორტის და კავშირის სისტემების გათავისუფლება. დღესდღეობით სატრანსპორტო ხარჯები საბოლოოდ პროდუქტის ფასის მხოლოდ რამდენიმე პროცენტს შეადგენს, რაც ხელს უწყობს მრეწველობის შრომატევადი დარგების გადატანას უფრო იაფი მუშახელის მქონე ქვეყნებში. გარდა ამისა, ინფორმაციის საერთაშორისო სისტემების შექმნა სულ უფრო და უფრო ფართო მასშტაბით მოითხოვს ინტერნაციონალურ თანამშრომლობას. ამიტომ ამგვარი თანამშრომლობა ვინმეს ნებისაგან დამოუკიდებლად, ადრე თუ გვიან, ალბათ მთელ დედამიწას მოიცავს.

რასაკვირველია, მსოფლიო ისტორია სავსეა სხვადასხვა ქვეყნებისა და კონტინენტების თანდათანობითი დაახლოების მაგალითებით და, ამ თვალსაზრისით, მთელი მსოფლიო ისტორია არის სხვადასხვა ქვეყნებისა და ხალხების მიერ გლობალური დაახლოების კუთხით გადადგმული ნელი და სწრაფი ნაბიჯების ერთგვარი ნაკრები. არშემდგარი „გლობალიზაციის“ მაგალითებად შეგვიძლია დავასახელოთ ელიზინზმის ან ჯვაროსნული ლაშქრობების ეპოქა. მაგრამ ამგვარი დაახლოების ტემპები რევოლუციურად სწრაფად მხოლოდ ორჯერ განხორციელდა.

პირველ შემთხვევაში XIX და XX ს-ების მიჯნაზე მსოფლიო შევიდა აქტიური ურთიერთობების ფაზაში იმის საფუძველზე, რომ ვაჭრობამ და ინვესტიციებმა ორთქლმავლის, ტელეფონის და კონვეიერის წყალობით გლობალური მასშტაბით დაიწყო გავრცელება. გლობალიზაციის პირველი ტალღის ისეთმა თეორეტიკოსებმა, როგორებიც იყვნენ რ. როზლენი და ჯ. ბრაიტი, მრავალი ეკონომისტისა და მეწარმისათვის დამატებლად დაასაბუთეს ის გარემოება, რომ თავისუფალი ვაჭრობა აუცილებლად გამოიწვევდა მსოფლიო ეკონომიკურ ზრდას. ურთიერთდამოკიდებულებაზე დამყარებული არნახული კეთილდღეობის ნიადაგზე ხალხები დაივიწყებენ უთანხმოებას. ბრიტანეთი მთელი თავისი საზღვაო, ინდუსტრიული და ფინანსური ძლევამოსილებით იდგა გლობალიზაციის ამ პირველი ტალღის გარანტად, ახორციელებდა რა საქონლის გადაზიდვას და მთავარ არტერიებზე კონტროლს. ეს არტერიები იყო ზღვები და ოკეანეები. ბრიტანეთი უზრუნველყოფდა საერთაშორისო ფინანსური გაანგარიშებების სტაბილურობას ფუნტი სტერლინგის და ინგლისის ბანკის საშუალებით.

კონფლიქტებისაკენ მიდრეკილ მსოფლიო გარემოზე გლობალიზაციის კეთილისმყოფელი გავლენის იდეამ ყველაზე დამატებელი გამოხატულება პოვა ნორმან ეინჯელის წიგნში „დიდი ილუზია“ (1909). იქ (ხუთი წლით ადრე პირველ მსოფლიო ომამდე) ავტორმა მოიყვანა არგუმენტები იმის სასარგებლოდ, რომ შეუძლებელი იყო გლობალური კონფლიქტების

წარმოქმნა მსოფლიოში ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების მომენტების ჩამოყალიბების გამო - 1914 წლამდე ბრიტანეთი და გერმანია (ძირითადი საგარეო პოლიტიკური ანტაგონისტები) თავისი მნიშვნელობით ერთმანეთის მეორე სავაჭრო პარტნიორები იყვნენ. ეს იმ დროს, როცა ბრიტანეთის და გერმანიის საგარეო ვაჭრობაზე მოდიოდა შესაბამისად მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 52% და 38%. მაგრამ 1914 წლის აგვისტოში ერების გლობალური დაახლოების გარდაუვალობის წინასწარმეტყველებამ წარმოაჩინა მთელი თავისი უსუსურება. პირველმა მსოფლიო ომმა შეაჩერა ერების ეკონომიკურ-საინფორმაციო-კომუნიკაციური დაახლოების პროცესი ყველაზე საშინელი მეთოდით. გლობალიზაციის სარგებლობებმა ადგილი დაუთმო გეოპოლიტიკას, სტრატეგიულ გათვლებს, ისტორიულ აღრიცხვას, შელახულ სიამაყეს, დამოკიდებულების წინაშე შიშს. მაგალითისათვის, რუსეთის მთავრობამ საჭიროდ ჩათვალა მიეთითებინა რუსეთის მთავარ მონოპოლისტზე მის საგარეო ვაჭრობაში - გერმანიაზე - სავაჭრო დამოკიდებულების დამღუპველობაზე (გერმანიაზე მოდიოდა რუსეთის საგარეო ვაჭრობის 50%).

გლობალიზაციის ხელმეორედ დაბადება (აღორძინება) დაიწყო 70-იანი წლების ბოლოს. ეს მოხდა პოსტინდუსტრიული პარადიგმის გამარჯვებასთან ერთად, ინფორმატიკაში, ტელეკომუნიკაციებისა და დიგიტალიზაციაში გლობალური რადიუსის მქონე საშუალებების სრულყოფაში არაჩვეულებრივი რევოლუციის შედეგად. უკანასკნელი ოცდაათი წლის მანძილზე რეაქტიულმა ავიაციამ დაახლოვა ყველა კონტინენტი, ხოლო კომპიუტერების საერთო რაოდენობის სიმძლავრე ორმაგდებოდა საშუალოდ თვრამეტ თვეში ერთხელ. დაწყებული 1991 წლიდან ინფორმაციის მოცულობა დისკის თითოეულ სანტიმეტრზე იზრდებოდა დაახლოებით 60%-ით წელიწადში. მთელ ამ გარემოებათა და სრულყოფათა შედეგად ინფორმაციის გადატანის ღირებულება დრამატულად შემცირდა და ამჟამად ინფორმაციის უზარმაზარი მოცულობანი შესაძლებელია გადატანილი იყოს ტელეფონის, ოპტიკური კაბელის და რადიო სიგნალის საშუალებით დედამიწის ნებისმიერ წერტილში, რაც რევოლუციურად ზემოქმედებს ეკონომიკურ ზრდაზე.

აშკარად გამოიკვეთა გლობალიზაციური პროცესების ახალი ხასიათი. მაგალითად, ბრიტანული კონცერნი „იუნილევკერი“, რომელსაც 75 ქვეყანაში 500 დაქვემდებარებული კომპანია აქვს ან აშშ-ში ბაზირებული „ექსონი“, რომლის შემოსავლების 75% მოდის არა აშშ-ზე, ნაციონალურ კომპანიებად მხოლოდ პირობითად შეიძლება მივიჩნიოთ. ტრანსნაციონალურმა კორპორაციებმა და არასამთავრობო ორგანიზაციებმა დაიწყეს ეროვნული საზღვრების აქამდე არნახული სიიოლით გადალახვა. ერთი პოლიტოლოგის თქმით, იქმნება სიტუაცია, როდესაც „ვერც ნაციონალური მთავრობები და ვერც ადგილობრივი ხელისუფლებები ვერ შეძლებენ საკუთარი ძალებით იმ პრობლემების მოგვარებას, რომელიც შექმნა მზარდმა ურთიერ დამოკიდებულებამ“.

დადგება გლობალიზაციის მეორე, თანამედროვე, ეტაპი. XXI ს-ის დასაწყისისათვის შემუშავებულია შეთანხმება ინფორმაციული

ტექნოლოგიების შესახებ, დადებულია მრავალი ხელშეკრულება ტელეკომუნიკაციებისა და ფინანსური მომსახურებების თაობაზე, მიღწეულია შეთანხმებები, რომელთაც საფუძველი დაუდეს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის შექმნას (და მის რიგებში ისეთი მანამდე რეგლამენტირებული სასაქონლო გაცვლებისაგან განზე გამდგარი ქვეყნების მიღებას, როგორც ჩინეთია). მთავარი ის არის, რომ ბევრი ქვეყნის სტრატეგია - დაწყებული ისეთი გიგანტიდან, როგორც აშშ-ია - გახდა მოხსნა იმ ბარიერებისა, რომლებიც ხელს უშლიდნენ კაპიტალის და სავაჭრო ნაკადების გადაადგილებას. მთელმა რიგმა ქვეყნებმა („აზიურმა ვეფხვებმა“ - მაგალითად, სამხრეთ კორეამ ან სინგაპურმა) აჩვენეს არაჩვეულებრივი ნიჭი იმისა, რომ შესაძლებელია მაღალი ტექნოლოგიებისა და იაფი მუშახელის ურთიერთქმედების ეფექტიანად შეხამება, რასაც გადავიღებული ურთიერთგაცვლის პირობებში მიყვავართ სწრაფ ეკონომიკურ ზრდასთან. მაშასადამე, ეკონომიკური თვალსაზრისით, ჩრდილოეთ ატლანტიკის გვერდით დადგა აღმოსავლეთი აზია.

ამასთან, დღევანდელი გლობალიზაცია, განსხვავებით მისი ადრინდელი ნაირსახეობებისაგან, პოსტინდუსტრიულ პარადიგმას ემყარება. სწორედ ესაა მისი ძალა. ინდუსტრიული ეპოქის რესურსები არ აღმოჩნდა საკმარისი მთელი დედამიწის გლობალური მოცვისათვის და იმისათვის, რომ ადამიანების, ინფორმაციის და საქონლის გაცვლა საჭირო ტემპით განეხორციელებინა. ასეთი რამ მხოლოდ პოსტინდუსტრიულ ეპოქაში გახდა შესაძლებელი.

ექსპერტების ნაწილის აზრით, გლობალიზაცია არის პროცესი, რომელიც განპირობებულია საბაზრო და არა სახელმწიფოებრივი ძალებით. იმისათვის, რომ მოიზიდონ კაპიტალი და იფიქრონ კეთილდღეობაზე, ასევე ისარგებლონ საკუთარ ეკონომიკაზე თანამედროვე და მომავლის ტექნოლოგიების გავლენის ნაყოფით, სახელმწიფოებმა თავი უნდა მოიქციონ დაბალანსებული ბიუჯეტის, ეკონომიკის პრივატიზაციის, ინვესტიციების და საბაზრო ნაკადების ღიაობის, ვალუტის სტაბილურობის „ოქროს კორსეტში“. გლობალიზაცია ნიშნავს ცხოვრების ჰომოგენიზაციას: ფასები, პროდუქტები, ჯანდაცვის დონე და ხარისხი, შემოსავლების დონე, პროცენტული საბანკო განაკვეთები მსოფლიო დონეზე თანდათან თანაბრდება. გლობალიზაცია ცვლის არა მარტო მსოფლიოს ეკონომიკურ პროცესებს, არამედ მის სტრუქტურასაც. ძალას იკრებს კაცობრიობაზე არნახული გავლენის მქონე პროცესი, რომელიც ტრანსკონტინენტური და რეგიონთაშორისი ნაკადების გენერირებას ახდენს, რის შედეგადაც იქმნება გლობალური მასშტაბის ურთიერთდამოკიდებულება. რამდენად კარგია ამგვარი უნიფიკაცია და რამდენად შეესაბამება იგი ადამიანური ყოფიერების ფუნდამენტურ ტენდენციებს - სულ სხვა საკითხია.

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების მომავალი, გლობალიზაციის გამოწვევები და საქართველო

გლობალიზაციის მთავარი ნიშანი ღიაობაა, რომელიც ახასიათებს მსოფლიო საზოგადოების ახალ მდგომარეობას - ახალ მსოფლიო წესრიგს. შიდა ბაზრის ზრდა დამოკიდებული ხდება საზღვარგარეთ ბაზრის ზრდაზე. ეს კრედო

პრეზიდენტმა კლინტონმა ჩამოაყალიბა 1996 წელს ჯორჯ ვაშინგტონის უნივერსიტეტში გამოსვლისას: „ბლოკები, ბარიერები, საზღვრები, რომლებიც განასახიერებდნენ ჩვენი მშობლების და მათი მშობლების დროინდელ მსოფლიოს, ქრება ახალი ტექნოლოგიების მეშვეობით...“

შესაძლოა, მსოფლიოს ყველაზე დიდი პრობლემა იყოს გლობალიზაციის შეთავსება ვესტერნიზაციასთან. ვესტერნიზაცია გულისხმობს ეროვნული ცხოვრების გადაყვანას დასავლურ რელსებზე. ეს უაღრესად მტკივნეული პროცესია, რასაც, სხვა რომ არაფერი, ისლამურ სამყაროში მიმდინარე პროცესები აჩვენებს. თუმცა, ვეჭვობთ, რომ დღის წესრიგში დგება შედარებით ფართო პრობლემა - მოდერნიზაცია. ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩამოყალიბდა ორი სახის მიდგომა.

პირველი გამომდინარეობს იქიდან, რომ გლობალიზაცია უფრო ფართო პროცესია, ვიდრე ვესტერნიზაცია და, ყველა გაგებით, ემთხვევა მოდერნიზაციის პროცესს. ამ თვალსაზრისს ემხრობიან ა. ჰიდენსი, რ. რობერტსი, მ. ოლბოროუ, უ. კონოლი. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებმა საკმაოდ დამატერებლად აჩვენეს მოდერნიზაციული შესაძლებლობები იმ საზოგადოებაშიც კი, სადაც ვესტერნიზაცია არ შეხებია საზოგადოების ძირეულ საფუძვლებსა და ტრადიციებს. აღმოსავლეთი აზიის მაგალითი აჩვენებს, რომ ინდუსტრიალიზაცია ბევრ შემთხვევაში შესაძლებელია ვესტერნიზაციის გარეშე.

მეორე მიდგომა: გლობალიზაცია წარმოადგენს, უბრალოდ, დასავლური მოდერნიზმის გლობალურ დიფუზიას, განვრცობას, ანუ გაფართოებულ ვესტერნიზაციას - დასავლური კაპიტალისა და დასავლური ინსტიტუტების გავრცელებას (განვრცობას) - ამ აზრს ავითარებს ს. ამინისა და ლ. ბენტონის თეორიები. გილპინი, მაგალითად, მსოფლიო ინტერნაციონალიზაციას უყურებს, როგორც, უბრალოდ, გაფართოებადი ამერიკული მსოფლიო წესრიგის პროდუქტს. ა. კალინიკოსი და რიგი მკვლევარებისა თანამედროვე პროცესებში ხედავენ დასავლური იმპერიალიზმის ახალ ფაზას, სადაც ეროვნული მთავრობები იქცნენ მონოპოლისტური კაპიტალის აგენტებად. ამერიკელი თეორეტიკოსის ნ. გლეიზერის აზრით, გლობალიზაცია არის მსოფლიო მასშტაბით დასავლეთის მიერ რეგულირებადი იმ ინფორმაციის და გართობის საშუალებების „გავრცელება, რომლებიც შესაბამის ეფექტს ახდენს ფასეულობებზე იმ ადგილებისა, სადაც ეს ინფორმაცია აღწევს...“

ევოლუციური მიდგომის მომხრეები, რომელთაც სათავეში უდგანან პირველი სიდიდის თეორეტიკოსი ჯ. რობენაუ და ა. ჰიდენსი, გლობალიზაციის თანამედროვე ფორმას მიიჩნევენ ისტორიულად უპრეცედენტო მოვლენად და მას უყურებენ, როგორც არაშეჭერებადს პირველ მსოფლიო ომამდე პერიოდთან შედარებით. ეს მიმდინარეობა სახელმწიფოებისა და საზოგადოებებისაგან მოითხოვს თანდათანობით ადაპტაციას იმ უფრო ურთიერთდამოკიდებულ და, ამავე დროს, ძალზე არასტაბილურ მსოფლიოსთან, რომელსაც ახასიათებს გარდაუვალი სოციალური და პოლიტიკური ცვლილებები და რომელთა ერთიანობაც შეადგენს

თანამედროვე საზოგადოებებისა და მსოფლიო წესრიგის განვითარების არსს. გლობალიზაცია არის მსოფლიოს ტრანსფორმაციის უდიდესი ძალა, რომელიც პასუხს აგებს საზოგადოებებისა და ეკონომიკების ევოლუციაზე, ასევე მართვის ფორმებისა და მსოფლიო წესრიგის ცვლილებებზე. იგი თანდათანობით ანგრევს სამამულსა და უცხოურის გაგებას და განსხვავებას საშინაო და საგარეო პრობლემებს შორის. ჯ. როზენაუ მიუთითებს ტრადიციულ საზოგადოებაში ახალი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სივრცის შექმნაზე, რომელსაც მაკროდონეზე უნდა შეეწყონ სახელმწიფოები, ხოლო ადგილობრივ დონეზე - ლოკალური საზოგადოებები.

მაგრამ ევოლუციური მიდგომის მომხრეები (რადიკალებისაგან განსხვავებით) უარს ამბობენ, განსაზღვრონ მიმართულება იმ პროცესისა, რომელმაც მოიცვა მსოფლიო და რომლის არსსაც წარმოადგენს მოულოდნელი ცვლილებები, ხოლო მისი მთავარი თვისებაა ახალი წინააღმდეგობების წარმოქმნა.

მათ შეგნებაში გლობალიზაცია ასოცირდება ახალი მსოფლიო სტრატეგიკაციის ჩამოყალიბებასთან, როდესაც ზოგიერთი ქვეყანა თანდათან, მაგრამ მყარად შევა „ტაიფუნის თვალში“ - მსოფლიო განვითარების ცენტრში, მაშინ, როდესაც სხვა ქვეყნები უიმედოდ მარგინალიზდებიან. მაგრამ სხვადასხვა ქვეყნებს შორის „დაშორების“, „განხეთქილების“ მიუხედავად, არ მოხდება სახელმწიფოების დაყოფაკლასიფიკაცია სისტემით: „პირველი“ და „მეორე“ სამყარო. მსოფლიო უფრო რთული იქნება.

მოხდება თვით ცნებების „ძალის“ და „ძლიერების“ რადიკალური ცვლილება. სუვერენული სახელმწიფოები შეინარჩუნებენ საკუთარ ტერიტორიაზე გავლენას (ხელისუფლებას), მაგრამ ნაციონალური სუვერენიტეტის პარალელურად გაფართოვდება საერთაშორისო ორგანიზაციების გავლენის ზონაც.

ბუნებრივია, რომ გლობალიზაცია უსერიოზულეს პრობლემებს წამოჭრის ქართველი ერის წინაშე. ისტორიული გამოცდილება გვეუბნება, რომ „პროტოგლობალიზაციები“ საქართველოსათვის სიკეთის მომტანი იყო. ელიზინგმს იბერიის სამეფოს შექმნა მოჰყვა, ჯვაროსნულ ლაშქრობებს - ჩვენი სახელმწიფოებრიობის გაძლიერება და კულტურის არნახული აყვავება. ამიტომ ღრმად ვარ დარწმუნებული, რომ აზრი, თითქოს გლობალიზაცია ჩვენი თვითმყოფადობის დაკარგვას და კულტურულ გათქვეფას მოიტანს, არასწორია (ბოლოსდაბოლოს, იაპონიისა და სამხრეთ კორეის მაგალითი მაინც არ გვქონდეს თვალწინ). პრობლემა გლობალიზაცია კი არ არის, არამედ - ჩვენი უუნარობა, შევიმუშაოთ სტრატეგია, თუ როგორ შევხვდეთ გლობალიზაციას. გლობალიზაცია, ცხადია, გამოწვევაა, მაგრამ - ისეთი გამოწვევა, რომელიც სწორი პოლიტიკის შემთხვევაში სიკეთედ იქცევა (სხვა საქმეა, რომ ასეთი პოლიტიკა არა გვაქვს). ცხადია, გლობალიზაცია გამოწვევაა, ვინაიდან, როგორც ცნობილი რუსი პოლიტიკოსი და ეკონომისტი გ. იავლინსკი ამტკიცებს, მის შედეგად 2050 წლისათვის აღარ იარსებებენ განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნები. იარსებებენ მხოლოდ

განვითარებული ქვეყნები და ისინი, ვისაც სამარადისოდ განუვითარებლობა არგუნა ბედმა, უფრო მეტად კი - საკუთარმა ბედოვლათობამ. საქართველოს აქვს შანსი, პოსტინდუსტრიული პარადიგმა და გლობალიზაცია გამოიყენოს იმისათვის, რათა მოხვდეს „ოქროს მილიარდში“, ანუ მსოფლიოს განვითარებულ ერებს შორის. მაგრამ თუ ხელისუფლებაც და ერიც ბედოვლათობას გამოიჩენს, იგივე პროცესი ისტორიის სანაგვეზე მოგვისვრის.

გავრცელებულია აზრი, რომ პოსტინდუსტრიული პარადიგმის რეალიზება ჩვენთან „ზემოდან“ უნდა განხორციელდეს. ის თითქოს უნდა გაატაროს ბრძენმა ავტოკრატორმა ხელისუფლებამ, რომელმაც, „ბნელი მასისგან“ განსხვავებით, იცის, რა არის პოსტინდუსტრიული საზოგადოება, გლობალიზაცია და მოდერნიზაცია. მაგალითისათვის ჩილე, სამხრეთ კორეა და ტაივანი მოჰყავთ. არაფერია უფრო აბსურდული, ვიდრე ეს მტკიცება. მეტიც, მას პირდაპირ მივყავართ ისტორიის სანაგვისაკენ. საქმე ისაა, რომ პოსტინდუსტრიული პარადიგმა მხოლოდ დემოკრატიის პირობებში ხორციელდება, ვინაიდან ინფორმაციის თავისუფალი ფლობა და გამოყენება, რაც პოსტინდუსტრიული პარადიგმის საფუძველია, მხოლოდ დემოკრატიის პირობებშია შესაძლებელი. ამ მტკიცების ავტორებს ავიწყდებათ, რომ ჩილემაც, სამხრეთ კორეამაც და ტაივანმაც, ავტორიტარული პოლიტიკური რეჟიმის პირობებში განახორციელეს არა პოსტინდუსტრიული, არამედ ინდუსტრიული მოდერნიზაცია. და როგორც კი მათი განვითარება ლოგიკურად მივიდა პოსტინდუსტრიულ დონეზე, ყველა მათგანში დემოკრატია დამყარდა.

ასე რომ, საქართველოში ან იქნება რეალური დემოკრატია ხელისუფლებების რეალური დანაწევრებით, რეალური თვითმმართველობით, რეალურად თავისუფალი სასამართლოთი, მედიით და ბიზნესით, ან გავაკეთებთ ნახტომს უფსკრულში. და თუ ეს უკანასკნელი „გმირობა“ ჩავიდინეთ, მოდით, ეს საკუთარ თავს დავაბრალოთ და არა პოსტინდუსტრიალიზაციას, გლობალიზაციას, რუსეთს, ამერიკას ან, საერთოდ, უცხოპლანეტელებს.

1. საინტერესოა, რომ პატენტების გაცემის მხრივ მსოფლიო ლიდერები არიან იაპონია და შვეიცარია. ზოგჯერ წლის განმავლობაში იაპონიაში უფრო მეტი პატენტი გაიცემოდა, ვიდრე ერთად აღებულ აშშ-ში, სსრკ-ში და ევროპის თანამეგობრობის ქვეყნებში.